

dicsekedhessenek; mert mindenki idegen, ha valamennyire fel vette magát per fas' et nefas a Magyarok közt, ugyan azok előtt a kik őket gyalog és rongyosan [három utólag beszúrt, olvashatatlan szó] látták Magyarországban bé költözni, nagy nemből származottnak hazudja magát, 's kevélyen alá néz közönséges életünkre. Emberek, a kik sem írni sem olvasni nem tudnak, sem született nyelveken jól beszélni, mernek a Magyar Nemzet kimiveltségének megítélésébe avatkozni!

Közli FARAGÓ JÓZSEF

Ismeretlen adatok a Döbrentei-féle »Tudós Társaság« történetéhez

A Döbrentei-féle Tudós Társaságnak történetével többen foglalkoztak már irodalomtörténészeink közül. RUBINYI MÓZES¹ és BODOR ALADÁRON² kívül HOFBAUER LÁSZLÓ³ írt és közölt új adatokat e társaság történetére vonatkozólag. RUBINYI és BODOR azonban elsősorban Kazinczy és az egykoriak levelezésére támaszkodott, HOFBAUER viszont sok értékes adatközlésében és tanulmányában nem adta ki az általa is látott tudóstársasági jegyzőkönyvek szövegét. Az itt közölt jegyzőkönyvek nem az akadémia tulajdonában levő másolati példányokról⁴ készültek, hanem az eredeti jegyzőkönyvekről. Ezeket az Országos Levéltárban sikerült megtalálnom.⁵ A Döbrenteiről írt régi és új tanulmányok szerzői, Hofbauert kivéve, vagy nem ismerték, vagy nem méltatták kellő figelemre a társaság megmaradt okmányait és elsősorban jegyzőkönyveit, holott ezek nélkül a társaságról magáról sem alkothatunk helyes képet. Döbrentei Tudós Társaságának teljes és hiteles történetét azért sem lehetett eddig kellőképp feldolgozni, mert az egykori iratok elkallódtak. Levéltári kutatásaim nyomán sikerült megtalálnom ezeknek az iratoknak nagyrészt az Országos Levéltárban és a székelykeresztúri unitárius kollégium kéziratárában.⁶ Ez utóbbiból néhányat kiadott Szilágyi Sándor,⁷ de legnagyobb részük ma is kiadatlan. A

¹ RUBINYI MÓZES, Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság története. Bpest, 1911. Magyar Nyelv VII (1911), 148. kk.

² BODOR ALADÁR, Döbrentei Gábor erdélyi szereplése. Bpest, 1907. 67—75 l.

³ HOFBAUER LÁSZLÓ, Döbrentei Gábor Erdélyi Magyar Tudós Társasága (1817—1821). EM. 1933: 335—44.

Ua. Döbrentei Gábor ismeretlen akadémiai tervezete. EM. 1933: 345—57. l.

⁴ Döbrentei Gábor hátrahagyott kéziratái. Magyar Tudományos Akadémia kéziratára. M. Nyelvt. 4. r. 23. sz.

⁵ Országos Levéltár. A gróf széki Teleki-család levéltára. Gr. Földváry osztály. 67—77. sz.

⁶ Székelykeresztúri unit. főgimnázium kéziratára. Jakab Elek gyűjteménye. „Vegyes iratok“ című kötetében „Iratok az Erdélyi Nyelvművelő Társaság körül.“

⁷ SZILÁGYI SÁNDOR, Okmányok az erdélyi tudóstársasági igyekezetek történetéhez. 1793—1845. Magyar Történelmi Tár. IX. (1861.), 178—209.

Döbrentei Gábor erdélyi működésére vonatkozó okmányok és levelek kritikai kiadása nemcsak tudománytörténetünk halaszthatatlan kötelessége, de egyúttal erdélyi feladat is, mert az Erdélyi Múzeum-Egyesület előzményeit világítaná meg és így véglegesen tisztázná művelődéstörténetünk egyik kevésbé feldolgozott kérdését.

AZ ERDÉLYI MAGYAR NYELV-MÍVELŐ TÁRSASÁG FELELEVENÍTÉSÉRE
FELŐL TARTOTT GYÜLÉSEK JEGYZŐ-KÖNYVE.

Első ülés.

Maros-Vásárhelyen, Junius 21 dikén 1818.

Hogy az 1791 dikbeli Oszág-gyűlés alatt felállani kezdett Magyar Nyelv művelő Társaság gyűjteményei, annak egykori Titoknoka néhai Aranka György halála után számba vétessenek, 's ezen Társaság felevenítessék, a' felől tanácskozó gyűlés hirdetésére, M. Itélő Mester Székely Mihály és M. Kir. Tábla-Bíró Cserey Miklós Urak megkérték a' Társaságnak itteni Elől ülőjét, Mélt. Gróf Teleki Mihály Ur Ő Excellentiáját, a' ki azt az említett napon meg is tartotta.

Jelen voltak:

Baró Józsika János Tartománybeli Fő K. Biztos.
MGróf Teleki Mihály Ur Ő Exc. mint Előlülő.

Itélő Mesterek:

Pávai Vajna Elek
Kilyéni Székely Mihály

A' királyi Tábla rendszerint való Assessorai:

Gróf Toldalagi Mihály	--	Borosnyai
Zeyk Dániel	--	Bolyai Farkas
Cserey Miklós	--	Molnár
Báró Kemény Simon	--	Péterffy
Földvári Mihály	--	Lokodi
Sala Sámuel	--	Gabri József
Gróf Lázár László	Proc.	Török Pál
Kosztai János	--	Kovács Miklós
Szentkirályi József	--	Mezei János
Báró Apor László	Gróf	Bethlen Pál
V. Director Winkler Károly	Gróf	Bethlen Ferencz
Prof. Antal János	Gróf	Rhédey János
-- Dózsa Gergely		Döbrentei Gábor.

Az Előlülő Ur Ő Exclja elédja, hogy ezen a' Haza díszére, a' tudományok virágoztatására czélzó Társaságnak újra folyamatba hozását maga is nagyon ohajtja 's a' közjóért mindent elkövetni kész leszen. Mivel pedig a' Társaságnak volt állapotját 's miben lett megállapodását szükséges volna tudni, minek előtte annak megújítása munkába

vétetnék, ajánlja a' Gyűlésnek hogy olly Biztosság neveztessek-ki, melly a' Társaság Jegyző-könyveit megvizsgálja 's az azokban feljegyzettekről egy illy másodszeri Gyűlést tudósítson. Ez, közönségesen helyben hagyattatván, M. Székely Mihály Biztossági Tagokat ajánl, kik elfogadtatnak. E' szerint M. Cserrey Miklós a' Biztosság Elölülőjének kértetik, 's melléje rendeltetnek:

Sala Sámuel	Prof. Bolyai Farkas.
Gróf Lázár László	Proc. Török Pál
Prof. Lokodi Ignác	-- Fülep József
-- Gabri József	Protoc. Mogyoróssy Márton
-- Borosnyai	Szenygyörgyi Imre.

Döbrentei Gábor ezen Biztosság Actuáriusává tétetik, rá bizattatván e' Gyűlés végzésének irásba tétele is.

Eléadja M. Székely Mihály Ur, hogy a' Társaságnak uj egybeszerkesztése módjáról, Döbrentei Gábor egy planumot készített. Ezen planum által nézése is a Biztosság másik tárgyává tétetik.

M. Vásárhelyen Junius 27 dikén 1818.

Gyűlést tart a' kinevezett Biztosság, M. Cserrey Miklós mint

Jelen lévén:

ülője szállásán.	Proc. Fülep József
Sala Sámuel	Protoc. Mogyoróssy Márton
Prof. Lokodi Ignác	Szenygyörgyi Imre.
-- Gabri József	Döbrentei Gábor,
Proc. Török Pál	a' Biztosság Actuariususa.

A' többi Biztossági Tagok, egyéb hivatali foglalatosságaik miatt nem jelentek-meg.

Az Elölülő Urnak, gyűlést kezdő beszéde után, az Actuarius eléadta:

1. Hogy a' Nyelv művelő Társaság Jegyző könyveiben sokféle olly adományok találtatnak felírva, mellyek a' Társaság gyűjteményei nevelésére beadattak, de a' Mogyoróssy Márton és Dónát Sándor által, néhai Titoknok Aranka György halála után a' Társaság itteni Elölülője rendeléséből készített Regestrumban nincsenek.

2. Hogy az 1801 *dikbeli* legutolsó gyűlés jegyzőkönyve 117 Rf 42 Kr fenn maradt pénz említ.

Az elsőre nézve a' Biztosság kinevezi Prof. Lokodi Ignác, Proc. Fülep József, Protoc. Mogyoróssy Márton Urakat, hogy a' Regestrumban feljegyzetteket vegyék a' jövő Sz. Márton napig alphabetum rendjébe, azután vessék-egybe az ott lévőkkel a' Jegyző könyvekben elszámolt könyveket, kézírásokat, pénzeket, ásványokat 's egyéb ritkaságokat, 's a' miket a' Regestrumban nem találának, azok vétessenek-ki a' néhai Aranka György masszájából, mivel azok hibából fogtak oda elegyedni; tegyék azokhoz mellyek eddig is a' Társaság keze alatt

vagynak, 's adják bé az Egészet a' Ref. Kollegyiomba, hogy bátoroságos helyen álljanak ott mig a' Társaság új felállhatásakor más Titoknok fog lenni, kiknek akkor mind azon gyűjtemények számba adassanak.

A' fennmaradt 117 Rf 42 Kr. iránt úgy vélekedett a' Biztosság, hogy valamint az elébbi Jegyző-könyvek mutatják a' Titoknok számadásait, úgy erről is kell valahol lenni jegyzésnek, vagy ha nem volna is, úgy hiszi bizonyosan a' Társaság költségeire, ugymint ujság hozatásra vagy levelezésre elkölt. Egyéb bégyült pénzek felől pedig olly vélekedésben van a' Biztosság, hogy azok a' Társaság által kiadatott Munkák nyomtatásaira fordítottak. A' külön személyek által tett ígéretek pedig a' mint a' jegyző-könyvek mutatják, bé sem fizettettek. Tisztelettel említette volt a' Biztosság, Aranka Györgynek 's vele más jó Hazafiaknak a' Jegyző-Könyvekből kitetsző ígyekezeteket 's ohajtja hogy ezen elkezdett Társaság semmi féle akadályt ne láthasson újabb feléledésében, hanem abban minden Hazafiak, minthogy az egész Ország hasznát 's dízét illeti, nemes buzgósággal fáradozzanak. Hogy ezen felélesztés munkába vétessék Döbrentei Gábornak e' felől írt projectuma felolvastatott, 's helyben is hagyatott e' következő jegyzések mellett, mellyeket a' Biztosság az ötöt kinevezett nagyobb társaságnak elvégzésére eleibe terjeszt.

1. Kérettessék-meg M. Székely Mihály Itélő Mester Ur, hogy a' maga hazafiui közbenjárása által minél több summáról szóló kötelező-leveleket egybe szerezzen, 's egy generalis kötelező-levelet is készítsen, melly minden magát kötelezőnek a' maga neve aláírása végett nyomtatásban általadattassék.

2. Minthogy a' Perceptornak 120 Rft kevés lenne, vagy huzattassék-el a' nyomtatási költségekre szánt 840 Rftből 80 Rft, hogy a' Perceptor 200 Rftot kapjon, vagy a' Perceptorság is a' Titoknoknak adassék által, 's a' neki kirendelendő 1400 Rft még 100 Rfttal pótolassék. Az elsőt azonban a' Biztosság sokkal jobbnak találja, mert úgy a' Titoknok se léssen semmi bal megítéltetéseknek kitéve, nem is hátráltatik külbömben is sok dolgaiban.

3. A' majd választandó Titoknok és fizetett Munkás Társak 's Becsületbeli Munkás Társak válaszsák magok a' Becsületbeli Itélő-Társakat; mivel a' dolgozók megkívánhatják, hogy Munkájiknak kik legyenek megítélőji. A' Becsületbeli Itélő Társak mindenütt neveztetnének, mint eddig a' Társaság Tanácsának. Azok pedig ne legyenek szükséges képen a' Királyi Tábla Tagjai vagy akármelly más Dicasterialisták.

4. Mivel a' Társaság új felállításában minden legkisebb halasztás is mindég csak új nagy hátramaradást 's a' Nemzet ebbeli becsületének mindég későbbi elérkezését húzná maga után, ajánlja a Biztosság hogy ha bár most eleinte a' 62000 Rft egészen egybe nem gyűjtethetnék is, azonban mihelyt annyiról kötelező levelek lesznek, a' mennyi a' Titoknok fizetésére 's a' nyomtatási 's egyéb költségekre szükséges, a' Titoknok mingyárt kapja a' maga fizetését 's fogjon hivatalához.

5. Jó hogy a' Társaság most itten kezdje, majd egybeszerkesztése után, tudományos gyűléseit, mindazonáltal nem találja szüksé-

gesnek a' Biztosság hogy a' Társaságnak mindenkori gyűlési helye e' város legyen, hanem az, körülálláshoz képest változhatik.

6. A' nyereendő kötelező levelek álljanak, a Titoknoknak hivatalához fogása idejéig M. Székely Mihály Urnál, azután a' Társaság egyéb gyűjteményeivel együtt.

Utoljára meghatározza a' Biztosság, hogy Elölülőjének kezdő beszéde, ezen Biztosság jegyzései közé tétessék.

M. Vásárhelyen, Julius 1ső napján.

Mélt. Gróf Teleki Mihály Ur Ó Exclja előülése alatt tartatik a' Második Ülés.

Jelen lévén:

Cserey Farkas
Pávai Elek
Székely Mihály
Gróf Toldalagi Mihály
Zeyk Daniel
Cserey Miklós
Földváry Mihály
Betegh Gábor
Sala Sámuel
Gróf Lázár László
Kosztá János
Daniel Elek
V. Kir. Biró Nagy Daniel
Protoc. Mogyorossy Márton

Prof. Antal János
-- Dózsa Gergely
Doctor Kovács Antal
-- Geese Daniel
Prof. Péterffy Károly
Tiszt. Hegedüs
Prof. Lokodi
Procur. Borosnyai István
Gróf Gyulai Lajos
Gróf Teleki Elek
Szász Károly
Tiszt. Kis Samuel
Döbrentei Gábor

Felolvastatván az első Gyűlés jegyző könyve, helyben hagyatik azon hozzá adással, hogy mivel protoc. Mogyorossy Márton 's prof. Antal János és prof. Dózsa Gergely által a' Társaságnak 1801 dikbeinél későbbi Jegyző könyve is lenni mondatik, és néhai Aranka Györgynek pontossága 's tiszteletet érdemlő egyenessége felől a' Társaságnak semmi kétsége nincs, prof. Antal és prof. Dózsa Urak pedig azt állítják, hogy a' legutolsó Jegyző könyvben, mellynek valahol a' többi irások között kell lenni, csak 5 Rft fennmaradott pénzről emlékeznek, ennél fogva az arról szőlő kérdések elenyésztetnek.

A' Biztosság által, az említett hazafiui fáradságra kinevezettek, helyben hagyattatnak.

A' Biztosság eléadja az ő megvizsgálására bizott planumra tett jegyzéseit, midőn a' planum e' Ns Társaság gyűlésében is felolvastatik, 's arról végeztek:

1. Eddig is Nagy Mélt. Gróf Bánffy György Ur Ó Exclja lévén ezen Társaságnak Első Elölője, most is teljes tisztelettel kéri ezen Társaság Ó Excellentiáját, hogy a' Tudományos és Nyelvmivelő Társaság felelevenítését munkába venni méltóztassék 's ez iránt a Gyűlés Ó Exclja hazafiui indulatjába tökéletesen bízik. Vice Elölőjének

pedig a' Ns' Társaság ezután is MGróf Teleki Mihály Ur Ó Excellen-
tziáját fogja tisztelni:

2. Nem határozatik most semmi a' Titoknak 's Perceptor fizetése
mennyisége iránt, hanem abban közönségesen megegyezik a' Ns Társa-
ság, hogy a' Titoknak fizetése, a' planumban eléadott okoknál fogva
tisztességes 's neki becsületesen való élhetésre elegendő legyen.

3. Mind a' fizetett mind a' Becsületbeli Munkás Társak kinevezte-
tési most elmaradjanak, hanem a' mennyi pénz egybe-gyül, ahhoz
mérsékelt jutalom adattassék esztendőnként a' legjobb Munkákat
íróknak.

4. Midőn NMélt. Gróf Bánffy György Ur Ó Exclja a' Tudományos
és Nyelvnyelvi Társaság felállításáról szöllő planumot helybe hagyni
méltóztatnék, e' most említett változtatások mellett instálja a' Ns Társaság
Ó Exclját, hogy a' kötelező-levelek bégyűjtésére Mélt. Székely
Mihály Urat egyszersmind megbizni méltóztatassék.

5. Akkor a' planum nyomtattassék-ki 's annak nyomtatott exemplá-
rai szolgáljanak a' közönség előtt arra, hogy Mélt. Székely Mihály
Itélő Mester Ur, a' Gubernátor Ur ö Excljától 's az egész Ns Társaság-
tól a' fundus egybe-gyűjtésére meg van bízva.

M. Vásárhelyen, Julius 2 dikán.

A' tegnapi jegyző-könyv felolvasása végett gyűlés tartatik, Mélt.
Gróf Teleki Mihály Ur Ó Exclja előülése alatt. Jelen lévén:

Székely Mihály
Gróf Toldalaghi Mihály
Boér Ferencz
Földvári Mihály
Kakucsi János
Gróf Lázár László

Gróf Gyulai Lajos
Doctor Kovács Antal
-- Gecse Daniel
Prof. Dózsa Gergely
Döbrentei Gábor

A' tegnapi gyűlés végzéseiről szöllő jegyző könyv felolvastatik 's
helyben hagyatik. Említik a' Ns Társaság Tagjai, hogy a' tegnapi
gyűlésben közönséges megegyezésből Döbrentei Gábor, a' Társaság idő-
közbeli Titoknokának választott, 's mivel ezt ő maga a' tegnapi jegy-
zések közül kihagyta, a' mai gyűlés határozásai közé jegyezze-fel.
Döbrentei Gábor, köszöni a' Ns Társaságnak hozzá való bizodalját,
's a' mennyiben környüállássai engedik, a' Titoknokságot elfogadja.

M. Székely Mihály Ur ajánlja, hogy a' midőn a' Gubernátor Ur
Ó Excellenziája a' planumot helyben hagyná, azt a' maga költségén
kifogja nyomtattatni, mellyet a' Ns Társaság nagy köszönettel veszen.

Meghatározatik, hogy e' gyűlések végzéseinek jegyző könyve, a'
Gubernátor Ur Ó Excljának tisztelettel megküldtessék.

Döbrentei Gábor mk.
a' Társaság időközbeli Titoknoka.

Közli JANCSÓ ELEMÉR